

Kedves testvérek! Az Egyház liturgiáját, mindennapjaink megszentelésének színterét hűségesen és figyelmesen követve látjuk, hogy a húsvéti idő valójában egyetlen folytatólagos ünnep, hiszen a föltámadás, a mennybemenetel és a Szentlélek Isten kiáradása a keresztény hitnek szorosan összetartozó titkai. A mai ünnep lényegét föltáró elmélkedésünk három alapvető következtetése pedig az, hogy (1) „minden törvény ez egy parancsban teljesítettik: Szeressed felebarátodat, mint tennenmagadat!” (G 5,14); (2) nem a törvény maradéktalan teljesítése szüli meg a szeretetet, hanem a szeretet minden törvény eredete és beteljesítése, s így szeretet és törvény egymástól lényegében elválaszthatatlanok; (3) a valódi szeretet a Három-Egy Istenben gyökerezik, aki maga a szeretet, ezért nélküle minden szeretetünk csupán „zengő érc vagy pengő cimbalom”. (1K 13,1)

Márk evangéliumában olvashatunk arról, hogy egy néma lélek által meg szállt ifjú atya nagy könnyhullatások közepette így könyörgött az Izaiás próféta által előre megjövendölt Vigasztalóhoz: „Hiszek, Uram! Segíts az én hitetlenségemen!” (Mc 9,23) Most mi is fohászokdjunk Krisztus Urunkhoz, hogy kérje értünk az Atyát: küldje el nekünk azt a másik Vigasztalót, aki örökké velünk marad (vö. J 14,16), a szeretet Lelkét, akihez most megrendülten fordulunk: „Szeretlek, Uram! Segíts az én szeretetlenségemen!”

*

Bubnó Tamás A magyarországi és a Kárpátok-vidéki görög katolikus dallamok eredete és variánsai címmel írott értekezését 2006-ban védte meg a LFZE doktori-kolájában. A következő számokban értekezését folyamatosan közöljük, érzelmi-hangulati bevezetőként pedig itt személyes érintettségéről tanúskodó előszavát adjuk közre.

Egy görög katolikus zenei tanulmányorozat elé

Egy nyiladozó értelmű kisgyermeknek igen különös az, hogy apja és nagyapja az ő számára érthetetlen nyelven énekel néhány mondatot, szép, fényes és különös szabású ruhákban, tömjénillatú szertartás közepette a zsúfolt falusi templomban, amelynek közössége „aktív csöndben” hallgatja szavaikat, s végül elnyújtottan, ellentmondást nem tűrő, erőteljes hangon éneklő válaszáat: „Amen”. Figyeli az eseményt, az arcokat, az énekeket.

Később ministránsként, az oltár mellett állva fizikai közelségbe is kerül a szent cselekmény scénáriójával, világtalan nagyapjának kiszámított, nyugodt mozdulataival, megfontolt énekével és beszédével. A vak főesperes mindig hibátlanul éneklő végig az előírt evangéliumi szakaszt, s az unoka, akinek a vasárnapi reggelit követően rendszeres kötelessége felolvasni nagyapjának e szentírási részt, csodálkozva figyeli a királyi ajtóban felhangzó, általa már ismert, hibátlanul elénekelt „memoritert”.

Apjának más a stílusa: erőteljes, átható, kiművelt hangja van, az asszisztencia és a kántor botlásai láthatóan bosszantják, s az évek múlásával egyre ritkábban szólal meg ajkán az „idegennyelvű” szózat: „Priidíte, jadíte, szíje jeszt tjilo moje ...”, helyette mindezt már magyarul hallhatja és hallgatja a templom népe: „Vegyétek, egyétek, ez az én testem ...” Amikor anyai nagyszüleinél van a zempléni kisvárosban, akkor, megint csak más idegen nyelven hangzik az idézett rész: „Lábeta, fágete, tuto mu eszti to szóma ...”

— Ez azért van, mert Szász nagypapa az egyházmegye papja, Bubnó nagypapa pedig az adminisztratúráé — hallja a különös, neki még nem fölfogható magyarázatot. Negyven év után sem fakulnak a képek, a hangok és az érzetek a valahai kisfiú emlékezetében.

Aki belenő a bizánci liturgiába s zenei, színpadi érzékenységgel is meg van áldva, az soha nem tud kikerülni annak hatása alól. Elfordulhat tőle, elvetheti, száműzheti életéből, de meg nem szabadulhat tőle.

A magyarországi görög katolikusság történetének egy olyan korszakába születtem bele, amelyet számtalan megrázkódtatás jellemezett. Trianon lassan már ötven éve tény volt, de az egyház, a népesség, a klérus s így a liturgikus élet is próbált nem venni tudomást róla. S ez a jelen esetben nem is elsősorban a magyarság kérdéseként vagy a határok igazságos-igazságtalan meghúzásának kérdéseként vetődött fel, hanem az újbóli szétszabdálás s ezzel az egymástól való elzárás rettenetes érzéseként borult rá a kárpáti régió görög katolikusaira. Egyhákszervezetük, mely a monarchia utolsó évtizedeiben területileg, etnikailag kikristályosodni látszott, a békediktátummal újból szétszúzatott. A Nagyságos Fejedelem népére (gens fidelissima Ruthenorum...), a Kárpátok vidéki és onnan elszármazott ruszinságra újabb megpróbáltatások zúdultak: a pánszlávizmus, a hazátlanság, a nyelvi ellehetetlenülés történelmükben mindig is kísértő kérdései mellé került a nehezen kialakult, megállapodni látszó egyhákszervezetük felbomlása, s ezzel önazonosságuk, legitimitációjuk, vallásuk ismételt megkérdőjelezése. A magát magyarnak valló népesség sem volt könnyű helyzetben: a Szentszék hivatalosan még mindig nem nyilvánította liturgikus nyelvvé a magyart az 1912 óta fennálló Hajdúdorogi Egyházmegyében dacára a sok kérvénynek, feliratnak, zarándoklatnak. (E döntés csak a II. Vatikáni Zsinat alkalmával született meg, s Dudás Miklós megyéspüspök 1965. november 19-én a római Szent Péter-bazilikában immár törvényesen is magyar nyelvű szent liturgiát végezhetett.) Az „exlex” liturgikus nyelvi állapot különös helyzeteket teremtett. Ezt tükrözi nagypapám esete, akik mindvégig színmagyar egyházközségekben végezték papi tevékenységüket.

S hogy miért tartom szükségesnek ezeket —doktori dolgozatom témájához látszólag csak érintőlegesen kapcsolódó dolgokat— mindjárt az elején előrebocsátanom? Azért, mert úgy vélem, —megismerve egyházunk és az 1646-os ungvári unió előtti magyarországi bizánci rítusúak történelmét— hogy ennek e népességnek élete mindig is ilyen hányatott, zavaros körülmények között telt el, politikailag, etnikailag, egyhákszervezetileg és műveltségben is.

Mi őrizte meg őket akkor hát, miért vallja 340 000 ember hazánkban ma is a katolikus valláson belül görög vagy bizánci rítusúnak magát? Véleményem szerint: 1.) a Gondviselés kegyelme, 2.) a hívek részéről pedig a liturgiában való buzgóság, szertartásaink ereje és tanítása, az ahhoz való föltétlen ragaszkodás és a szent tanítás szerinti életre való törekvés.

Ivancsó István görög katolikus áldozópap, teológiai tanár, számos liturgikai, liturgikatörténeti könyv és cikk szerzője írja (*Görög katolikus szertartástan*. 10–11.): „A keleti egyházban a rítusnak tágabb értelmezése van, mint a nyugatban. Nyugaton általában a szertartást, illetve a szertartások végzésére vonatkozó *utasítások* összességét jelenti, vagyis a szertartáskönyvek rubrikális részeit foglalja magába. A nyugatiak szemléletében —a keleti egyházak sokfélesége miatt— a liturgia és rítus összekeveredhet. Az igaz, hogy a két fogalom, illetve valóság átjárja egymást. Éppen ezért —legalább objektíve— különbséget kell tenni köztük. Így a rítus tágabb kört jelöl, mint amit a liturgia és a liturgikus utasítások jelentenek.” A rítus magába foglal egy meghatározott *liturgiát*, mégpedig nem csak a Szent Liturgiát (nyugati elnevezéssel: a szentmisét), hanem minden más nyilvános istentiszteletet is; egy helyi egyház *tanrendszerét* (doktrínáját), megkülönböztetve a többi egyház tanrendszerétől; egy meghatározott keresztény közösség egyházi, történelmi, politikai hagyományát; a liturgiában kifejeződő *nemzeti nyelvet és kultúrát*. Végül egy *nemzetet* jelent, amely birtokolja és megéli mindezeket. „A rítus tehát mindez, sőt még ennél is több. Vagyis olyan *életmód*, amelyben egy adott keresztény közösség a kereszténységét teljes terjedelmében megéli. Keleten a liturgiát mindig úgy fogták fel, mint életet: az egyház szentségi életét, a helyi egyház konkrét életét, mint élő liturgikus katekézist, élő keresztény kérügmát.”

Dolgozatomban választ keresek arra a kérdésre, hogy ma énekelt liturgikus dallamainknak mi az eredete s milyen variánsaik keletkeztek. Terjedelmi okokból, valamint a források hiánya, ill. hozzáférhetetlensége miatt az 1700-as évek előtti egyházi szláv nyelvű liturgikus zenével csak érintőlegesen foglalkozom, hiszen az addig eltelt időben kifejezetten görög katolikus egyházzénéről nem is beszélhetünk. Nem foglalkozom a magyarországi szerb és görög diaszpórák, ill. orthodox egyházak szociológiai hátterével, liturgikus és kulturális életével sem, hiszen ezek a munkácsi püspökségtől független életet éltek, s így a magyar bizánci katolikusság kialakulásában semmi érdemi szerepük nem volt. Szükséges azonban történelmi áttekintést adni az 1646-ban uniált hazai bizánci rítusú népesség korábbi életéről. Mindezzel érzékeltetni kívánom azt a történelmi folyamatot, melynek végén lehetőség nyílt arra, hogy görög katolikus egyház létrejőjön, legitimációja, egyházszervezetének kialakulása, papnevelése, oktatási-kulturális felemelkedése végbemenjen, s ezzel párhuzamosan liturgikus zenei életének írásbelisége is kialakuljon — a kétségtelenül (mai napig is) létező száj-hagyományos átörökítés segítőjeként.

Bubnó Tamás